

Класифікаційна схема дескрипцій у текстах сучасної “малої прози”

Окремі аспекти, що стосуються типології описових номінацій, почали висвітлюватися в працях вчених ще на початку ХХ століття, але ці дослідження так і залишилися фрагментарними. Термін “дескрипція” у науковий обіг було введено Бертраном Расселом, який розумів її як “те, що відноситься до чогось...”, тобто деякий чи конкретний об’єкт, що володіє певними ознаками [10, 41]. Він виділяв два різновиди дескрипцій – **визначені** (the so-and-so) і **невизначені** (або неоднозначні, а so-and-so). Цей поділ ліг в основу всіх подальших спроб вчених виробити типологічну класифікацію описових зворотів [див. 1, 2, 4, 6, 8].

Дескрипції кваліфікуємо як моно- чи полілексемні описово-номінативні одиниці, які здійснюють ідентифікаційну або референтну функцію власного імені та використовуються для кваліфікації денотата за певною (постійною чи ситуативною) ознакою, виділяючи його із класу об’єктів; адекватна інтерпретація значення дескрипцій залежить від контексту, що дозволяє не тільки розшифрувати експліцитні, а й декодувати імпліцитні відтінки семантики описових сполук.

На основі узагальнення лінгвістичних студій, присвячених проблемам типологічної класифікації дескриптивних конструкцій, та власних спостережень виокремлюємо наступні види аналізованих мовних одиниць: залежно від кількості об’єктів, які експлікуються в базі знань адресата при певному використанні дескрипції, виділяємо **визначені** та **невизначені** описові конструкції; залежно від характеру ознаки, зафіксованої у складі семантики дескриптивної одиниці, поділяємо їх на **класифікаційні** і **кваліфікативні**.

Визначені дескрипції – це моно- чи полілексемні описові номінації, які виконують ідентифікаційну або референтну роль власного імені та

використовуються для кваліфікації денотата за певною (постійною чи ситуативною) ознакою, виділяючи його із класу об'єктів. Наприклад:

“Я майже біг алеєю цвинтаря, але коли наблизився до родичів, то побачив, що дядька вже поховали. ...Дивилися на свіжий горбок землі, що нагадував про людину, котра ще недавно була жива”.

Шевчук А. Тризна по-домашньому // [3, 86].

Наведений приклад презентує той випадок використання полілексемної визначеної дескрипції, коли репродуцент повідомлення актуалізує одну із ознак об'єкта, яка видається йому релевантною на даному етапі розгортання інформаційного простору тексту. Автор латентно підкреслює, що адресантом аналізованої описової сполуки потенційно може бути будь-хто з присутніх, наголошуючи таким чином на спільності думок зображених персонажів новели.

Невизначені дескрипції – це описові номінації, які фіксують певну ознаку об'єкта, невідомого співрозмовникам, або відомого тільки репродуценту описової сполуки. Невизначені дескрипції не можуть здійснити референції, оскільки денотат, позначуваний ними, не ідентифікується, а тільки кваліфікується за якоюсь характеристикою. Тому найчастіше для успішного розгортання інформаційно-комунікативного простору тексту невизначені описові конструкції потребують подальшого уточнення, яке здійснюється за допомогою визначених дескрипцій або власних імен чи назв. Якщо такої потреби не виникає, то невизначені дескрипції зберігають свій статус; найчастіше так буває тоді, коли вони позначають необлігаторний об'єкт, що відіграє другорядну роль у процесі текстотворення. Наприклад:

“Чиїсь неспокійні діти безпечно лазили по деревах, перегукувалися та намагались поцілити одне в одного прихопленими заздалегідь шишками. Подумалось: “Дітлахи як боги: не втратили відчуття безсмертя”.

Палинський В. Грибна галявина // [9, 15].

В новелі В.Палинського “Грибна галявина” не деталізується, кого саме мав на увазі автор, використовуючи описову сполуку “чиїсь неспокійні діти”, оскільки подібне уточнення не є визначальним для правильного розуміння

інтенції адресанта дескрипції, тому аналізований мовний засіб не доповнюється ніякими іншими, більш конкретними номінаціями.

Класифікаційні (об'єктивні) дескрипції відзначаються найменшою залежністю від прагматичного фактора та суб'єктивно-емоційного ставлення мовця до денотата описової сполуки, оскільки вони здійснюють класифікацію співвідносних з ними об'єктів за найбільш загальними ознаками. Дескриптивні одиниці вказаного типу поділяємо на дві групи: **таксономічні** та **реляційні** дескрипції. **Таксономічними** кваліфікуємо такі об'єктивні описові номінації, які мають статус загальної назви, тобто відносять свого референта до досить широкого класу, наприклад:

“Хлопець морщився від запаху і вдивлявся в горизонт”.

Янчук В. П'ятнадцять хвилин спокою // [5, 406].

Невизначена класифікаційна таксономічна номінація “хлопець”, використана в інтродуктивній позиції тексту, несе мінімум інформації, необхідний для когерентності вступної і наступних частин новели. Вона відіграє роль замітника невідомого на даному етапі розгортання тексту імені.

Реляційні дескрипції використовуються тоді, коли мова йде про взаємодію осіб, що знаходяться між собою в певних – соціальних чи індивідуальних – стосунках:

“Алікова мати, котру тримали під руки двоюрідні дядьки, вже нікуди не поривалась, тільки автоматично повторювала: “А ви їсте, їсте”.

Тарнавський В. Дерево життя // [5, 332].

Кваліфікативні дескрипції відрізняються від класифікаційних більшою чи меншою кількістю модально-прагматичних нашарувань, оскільки вони характеризують свого носія не за належністю до певного об'єктивно існуючого класу предметів чи явищ, а акумулюють його різноманітні ситуативно зумовлені ознаки. Наприклад:

“— Вітаємо володаря червоного плаща, – пролунало згори, і двоє кельнерів зняли з Маркіяна брунатний плащ, одягнувши натомість червоний”.

Сняданко Н. Випробування для вужів // [7, 539].

Таким чином, узагальнення праць українських та зарубіжних вчених, а також дослідження особливостей функціонування дескриптивних номінацій в зразках української “малої прози” кінця ХХ – початку ХХІ століття дозволяють виокремити наступні види описових сполук:

1. **Визначені**, які однозначно ідентифікують об’єкт, та **невизначені** (що тільки позначають та кваліфікують певну невідому особу чи предмет) описові конструкції.

2. **Класифікаційні** описові номінації позначають належність свого референта до широкого класу об’єктів (таксономічні дескрипції) або є носіями ознак об’єктів, що фіксують їхні соціальні чи індивідуальні стосунки (реляційні дескриптивні номінації). **Кваліфікативні** дескрипції можна трактувати як власне описові, оскільки вони передають різноманітні, ситуативні чи постійні, але переважно суб’єктивні ознаки персонажів сучасної “малої прози”.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Дескрипции и дискурс // Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – 2-е изд., испр. – М.: “Языки русской культуры”, 1999. – I-XV, С.95-129.
2. Вежбицкая А. Дескрипция или цитация // Новое в зарубежной лингвистике.– Вып.13. Логика и лингвистика. Проблемы референции. – М.: Прогресс, 1985. – С.237-262.
3. Вечеря на дванадцять персон: Житомирська прозова школа / Упоряд., передм., літ. ред. В.Даниленка. – К.: Генеза, 1997. – 544 с.
4. Доннелан К.С. Референция и определённые дескрипции // Новое в зарубежной лингвистике.– Вып. 13. Логика и лингвистика. Проблемы референции. – М.: Прогресс, 1985. – С. 134-160.
5. Квіти в темній кімнаті: Сучасна укр. новела: Найяскравіші зразки укр. новелістики за останні п’ятнадцять років / Упоряд., передм., літ. ред. В.Даниленка. – К.: Генеза, 1997. – 432с.
6. Куриляк Л.П. Кореферентність у сучасному українському текстотворенні: Авторефер. дис. ...канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2004. – 24с.
7. Незнайомі: Антологія української “жіночої” прози та есеїстики другої пол. ХХ – поч. ХХІ ст. / Авторський проект, упоряд., вступне слово, бібліограф. відомості та приміт. Василя Габора. – Львів: ЛА “Піраміда”, на замовлення приватного підприємця Говди І.В., 2005. – 600 с.
8. Падучева Е. Высказывание и его соотнесённость с действительностью. – М.: Наука, 1985.– 272 с.
9. Палинський В. Грибна галявина // Форма(р)т. – 2001. – №1. – С.15-18.
10. Рассел Б. Дескрипции // Новое в зарубежной лингвистике.– Вып. 13. Логика и лингвистика. Проблемы референции. – М.: Прогресс, 1985. – С. 41-54.